

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ващенко О. Як створити школу сприяння здоров'ю / О. Ващенко, С. Свириденко. – К. : Шкільний світ, 2008. – 132 с.
2. Волкова І. В. Здоров'язберігаючі аспекти сучасного уроку [Електронний ресурс] / І. В. Волкова, О. В. Колісник. – Режим доступу : http://sumorme.ucoz.ua/news/zdorov_jazberigajuchi_aspekti_suchasnogo_uroku/2010-06-26-58.
3. Державні санітарні правила і норми влаштування загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу [Електронний ресурс] : затверджено постановою Головного державного санітарного лікаря України від 14.08.2001 № 63 за погодженням МОН України (ДСанПіН 5.5.2.008-01). – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MOZ2534.html.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс] : затверджено КМ України від 23.11.2011 № 1392. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.
5. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс] : затверджено КМ України від 20.04.2011 № 462 – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF>.
6. Здоров'я через освіту // Завуч. – 2008. – № 19-20 (спецвипуск). – С. 1-61. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
7. Здоров'язберігаючі технології у навчальному закладі / упоряд. О. Колонькова, О. Литовченко. – К. : Шкільний світ, 2009.
8. Калюжна О. Використання здоров'язберігаючої концепції В. О. Сухомлинського в умовах загальноосвітніх навчальних закладів / О. Калюжна // Історико-педагогічний альманах. – 2007. – № 1. – С. 36-40.
9. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. – Режим доступу : <http://president.gov.ua/documents/15828.html>.
10. Няньковський С. Л. Стан здоров'я школярів України [Електронний ресурс] / С. Л. Няньковський, М. С. Яцула, М. І. Чикайло, І. В. Пасечник ; Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького. – Режим доступу : <http://www.mif-ua.com/archive/article/32962>.

Дата надходження до редакції: 08.06.2015 р.

УДК 37 «71» (4)

Тетяна КРИСТОПЧУК,
доктор педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету

ПОЛІКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ У СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Стаття присвячена актуальній проблемі полікультурного виховання вчителів у системі професійної педагогічної підготовки. Представлено національний та зарубіжний досвід формування полікультурної освіти педагогів. На основі наукових досліджень за даною проблемою визначено полікультурний контекст професійної підготовки вчителів та основні напрями впровадження ідей полікультурного виховання вчителів у країнах Західної Європи.

Ключові слова: полікультурне виховання, культура, білінгвальна освіта, етнокультурна толерантність.

Статья посвящена актуальной проблеме поликультурного воспитания учителей в системе профессиональной педагогической подготовки. Представлены национальный и зарубежный опыт формирования поликультурного образования педагогов. На основе научных исследований по данной проблеме определены поликультурный контекст

профессиональной подготовки учителей и основные направления внедрения идей поликультурного воспитания учителей в странах Западной Европы.

Ключевые слова: поликультурное воспитание, культура, билингвальное образование, этнокультурная толерантность.

The article is devoted to the actual problem of multicultural education in the in the system of professional pedagogical training. National and foreign experience of multicultural education forming is represented. On the basis of scientific researches on this issue were defined the multicultural context of teacher training in Western Europe and basic directions of multicultural education ideas propagation in the countries of Western Europe.

Key words: multicultural education, culture, bilingual education, ethno-cultural tolerance.

Постановка проблеми. Педагогічна освіта посідає особливе місце в освітній системі кожної країни. Якісна підготовка вчителя є запорукою ефективної підготовки конкурентоспроможного людського капіталу країни, самореалізації кожної особистості, забезпечення ринку праці та держави висококваліфікованими фахівцями. Модернізація педагогічної освіти в Україні відбувається в контексті підписання положень Болонської конвенції, розвитку міжнародного співробітництва, інтеграції у світовий та європейський освітній простір, тенденцій глобалізації, інтеграції та інформатизації суспільства, прийняття нового Закону України «Про вищу освіту».

Зростання культурної розмаїтості за рахунок міграційних процесів у країнах Європейського Союзу зумовлюють розвиток ідеї полікультурної освіти, що знаходиться в центрі уваги педагогів країн Європейського Союзу.

Європейський Союз сприяє розвитку спільних цінностей, водночас поважаючи культурні відмінності, різні традиції народів Європи і національну ідентичність держав-членів [4, с. 16]. Визначальним пріоритетним напрямом створення єдиного європейського освітнього простору є розвиток полікультурної освіти та виховання, що зафіксовано в документах країн Європейського Союзу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню проблем полікультурної освіти та виховання у педагогічній науці приділялася належна увага, зокрема її досліджували зарубіжні вчені М. Гібсон, К. Дорсет, Дж. Уайт, Дж. Хартлі, Л. Супрунова та ін. Серед українських науковців окремі аспекти полікультурної освіти досліджували Л. Голік, Т. Грабовська, І. Зязюн, В. Каврайський, Т. Клименко, О. Коваленко, В. Ковтун, О. Кузнецова, А. Панченков, А. Подольський, О. Сухомлинська, І. Тараненко, Б. Чижевський та ін. У наукових дослідженнях також приділяється увага полікультурному вихованню майбутніх учителів (Л. Волик, І. Лощенкова), полікультурному вихованню школярів (А. Солодка, В. Бойченко, Л. Перетяга, Т. Цибар, Е. Койкова), полікультурному вихованню студентської молоді (О. Грива, Я. Довгополова, В. Долженко).

Метою даного дослідження є представлення національного й зарубіжного досвіду формування та основних напрямів поширення ідей і концепцій полікультурної освіти та виховання.

Виклад основного матеріалу. Зростання інтересу до полікультурного виховання вчителя в сучасній зарубіжній та вітчизняній психолого-педагогічній науці зумовлена кількома чинниками: зміною провідних концепцій філософії освіти, внаслідок чого відбувається розвиток плюралізму в наукових позиціях; на основі культурного досвіду створюється підґрунтя для розвитку варіативності в життєдіяльності особистості, чому сприяє освітній простір, заснований на засадах полікультурності; трансформаціями соціокультурного простору в суспільних організаціях, що призводить до необхідності звернення до базових культурних універсалій, розвитку аксіологічної сфери підрастаючого покоління; змінами у внутрішньому та зовнішньому контекстах суб'єктів освітнього простору, викликаними впливом соціального замовлення на результат освітнього впливу; виникненням нагальної потреби

у створенні мультикультурного соціального простору, зумовленим взаємопроникненням суспільних організацій у сучасному світовому інтегрованому інформаційному середовищі [7, с. 160].

Основною ідеєю полікультурного виховання є принцип діалогу і взаємодії різноманітних культур, який передбачає, що найбільш повно власна культура усвідомлюється лише за умови взаємодії, діалогу різних культур, коли стають очевидними та зрозумілими особливості кожної окремої культури. У сучасних умовах взаємодія культур характеризується насамперед тим, що загальнолюдське допомагає усвідомити об'єктивну цінність "свого", глибше зрозуміти його своєрідність (шляхом порівняння), виявити нові сторони функціонування і спрогнозувати розвиток. У процесі взаємодії культур зростає обсяг сприйнятих цінностей, а отже, змінюється і сам характер сприйняття. Воно набуває більшої "далекоглядності", вміння відобразити властивості об'єкта в усій його багатогранності, глибині. Ізоляваність, прагнення до окремішності може спричинити поступову деградацію культури. Культура, що блокує контакти, зв'язки з іншими культурами, зберігає свою самотність досить дорогою ціною, адже може опинитися в результаті такої самоізоляції поза світовою культурою [5, с. 47].

Мета полікультурного виховання – формувати людину, здатну до ефективної життєдіяльності в багатонаціональному та полікультурному середовищі, що розуміє та поважає прояви інших культур, характеризується вмінням жити в мирі та злагоді з представниками різних народностей, національностей, вір, рас тощо. Звідси можна виокремити завдання полікультурного виховання молоді: оволодіння знаннями про культуру власного народу та формування позитивного ставлення до культурних проявів інших народів; формування уявлень про розмаїтість культур та виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей; створення умов для інтеграції студентів у культури інших народів; розвиток умінь і навичок взаємодії з носіями різних культур; виховання молоді в дусі миру, толерантності, гуманного міжнаціонального спілкування, загальнолюдських цінностей [5, с. 33].

І. Лощенкова виокремлює такі основні функції полікультурної освіти: оволодіння тими, хто навчається, національною культурою; формування уявлень про різноманітність культур та їх взаємозв'язок; усвідомлення важливості культурного розмаїття для самореалізації особистості; виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей; розвиток умінь та навичок продуктивної взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності і взаєморозуміння [3, с. 54].

Наявність великого розмаїття національних та етнічних культур на території України, що склалися історично, спричиняє необхідність вирішення проблеми полікультурного виховання, адже освіта сфокусована на засвоєнні культурно-освітніх цінностей у ситуації плюралістичного культурного середовища. Проте не можна не зазначити, що полікультурна освіта має своїх прихильників та опонентів як за кордоном, так і в Україні. Основне застереження щодо такої освіти – небезпека декультурації молодого покоління або вибір асоціальних зразків культури як наслідування чи імітації [3, с. 62].

У європейських країнах усе більше усвідомлю-

ють потребу вийти за рамки своєї країни у процесі вивчення історії, літератури, мистецтва. У зв'язку зі створенням об'єднаної Європи акцент зазвичай робиться на вивченні соціальних та інших проблем саме цього континенту.

Розповсюдження ідей полікультурної освіти в країнах Західної Європи, зазначає О. Ковальчук, відбувалося за двома основними напрямками: 1) реформування чи створення системи освіти для національних меншин як для „традиційних” етнічних груп, так і для „нових меншин”, представлених новими співтовариствами іммігрантів (Фінляндія, Нідерланди та ін.); 2) виховання толерантності між представниками різних етнічних, релігійних, культурних та інших груп у суспільстві, що досягається реформуванням змісту освіти й організації педагогічного процесу для всієї системи освіти (Норвегія, Швеція) [2, с. 77].

Ідеї полікультурної освіти розповсюджуються у багатьох країнах Європейського Союзу. Зокрема, звертаючись до проблеми полікультурної освіти студентів у зарубіжній педагогічній науці та практиці, Н. Якса [7, с. 188] зазначає, що полікультурний контекст французької вищої освіти відрізняється від американської. Університети Франції є демократично орієнтованими, відкритими, підтримують практику неселективного набору абітурієнтів. Сучасна освіта Німеччини є унікальною системою. Модернізація змісту освіти відбувається відповідно до нової соціокультурної ситуації. Серед компетенцій, на які роблять ставку вищі навчальні заклади Німеччини, виділяють: компетентність володіння культурними нормами, іноземними мовами, вміння іти на контакт, працювати на основі співробітництва, комунікативні вміння. Проблема полікультурної освіти в Німеччині має важливе значення для країни, адже загальна кількість іноземців становить понад п'ять мільйонів осіб. Німецькі науковці вважають, що перебудова діяльності вищих навчальних закладів повинна проводитися з урахуванням полікультурної освіти і включати: орієнтацію освітньо-виховної роботи на життєві ситуації студентів; апробацію технологій з урахуванням різноманітних особистісних потреб і можливостей; введення білінгвізму. Основний зміст полікультурної освіти студентів у Німеччині полягає в тому, що кожна людина хоче бути серйозно прийнятою у своїй готовності та бажанні жити в мирі та злагоді з іншими людьми і для реалізації свого наміру потребує підтримки.

Н. Якса, вивчаючи досвід Німеччини в адаптації мігрантів корінної національності, виокремлює засади вирішення проблеми полікультурної освіти у країні, зокрема: допомога і підтримка студентам-емігрантам реалізується на основі визначених принципів, що служать для реалізації функцій соціальної допомоги в рамках загальної системи служб; надана допомога повинна відповідати конкретній ситуації; допомога вимушеним емігрантам може бути надана навіть у тому випадку, якщо за нею не звертаються, і повинна виступати зазвичай як останній засіб, коли емігрант не в змозі допомогти сам собі; адаптація студентів-мігрантів здійснюється шляхом уведення німецької мови як рідної та німецької мови як другої мови навчання [7, с. 191].

Як зазначає О. Слоньовська, суттєвий вплив на розвиток теорії та практики білінгвальної освіти в Німеччині має європейський досвід. На відміну від

північноамериканських моделей, у яких білінгвальна освіта не має всеохоплюючого характеру, в ряді європейських країн мова йде про білінгвальне та трилінгвальне навчання, яке охоплює широкі соціальні прошарки. Основою освіти у Люксембурзі є трилінгвальний дидактичний компонент, що пропонує вивчення: на дошкільному етапі та в першому класі люксембурзької мови (розмовний варіант німецької мови) як самостійного предмета та засобу навчання інших предметів; введення на першому році навчання німецької мови з подальшим використанням її як засобу навчання до шостого класу включно; введення на другому році навчання французької мови, яка витісняє німецьку мову та виконує роль засобу вивчення інших предметів. Для успішної реалізації концепції білінгвального навчання важливе значення має підготовка фахівців, які повинні володіти комплексом компетентностей, включаючи мовну, предметну, загальнопедагогічну. Учитель повинен уміти довести до учнів сутність предмета засобами іноземної мови [6, с. 5].

Польща реформує систему вищої професійної освіти відповідно до полікультурних традицій, які сформувалися в концепціях багатьох розвинутих країн. Найбільші університети країни, що мають усталені традиції полікультурності, здійснюють професійну підготовку вчителя для дітей – представників етнічних меншин. Саме тому в університетах Варшави, Кракова, Любліна активно розвивається україністика, русистика [7, с. 193].

Досвід професійної підготовки вчителя в контексті ідеї полікультурності дозволив Н. Яксі зробити висновок, що наявна соціокультурна ситуація в переважній більшості держав визначає специфіку педагогічної освіти. Проблеми полікультурності, мультикультуралізму, діалогу культур, етнокультурної толерантності є переважно близькими за своєю сутністю, а тому залишаються спільними і принципи полікультурної професійної підготовки педагогів: урахування в системі професійної підготовки соціального запиту на відповідний рівень кваліфікації фахівців, у тому числі в контексті наявної полікультурної ситуації; введення в систему професійної підготовки вчителя вивчення етнокультурного досвіду регіону й держави загалом; формування в ході професійної підготовки знань, умінь та навичок професійної діяльності у полікультурному освітньому просторі [7, с. 197].

Автори дослідження проблем, пов'язаних із полікультурними підходами в освіті, зазначають, що у державних педагогічних закладах України цілеспрямовано для “меншинних” шкіл готуються лише вчителі деяких національних мов та літератур (польської, угорської, румунської/молдавської, кримськотатарської тощо), а також вчителі української мови для таких шкіл. Підготовці до викладання предметів на засадах багатокультурності (для шкіл з усіма мовами викладання), наскільки можна судити, взагалі не надається уваги, адже окрім поодиноких спроб деяких авторів підручників та розробників навчальних програм, у цьому питанні зрушень не помітно. На сьогодні до роботи у “меншинних” школах не залучаються педагоги-етнокультурологи, підготовку яких здійснює, наприклад, Національний університет культури і мистецтв. З огляду на майже цілковите невігластво більшості школярів щодо культур народів-сусідів, які живуть в Україні, така

позиція виглядає дивною [1, с. 36].

Підсумовуючи огляд основних аспектів багатокультурності в українському суспільстві й державі загалом, науковці дійшли висновку, що: проблема полікультурного виховання є гострою та нагальною, оскільки чітко не спостерігається загальне зростання рівня міжетнічної толерантності та міжкультурного діалогу; негативним чинником є неухильна увага, а то й байдужість політичних еліт до проблематики багатокультурності й меншин, очевидна недооцінка потенціалу культурного багатоманіття українського суспільства; попри загальну сформованість правової бази щодо мовно-культурних та освітніх прав меншин, у ній зберігаються (а в деяких моментах – наростають) численні недоліки та суперечності, які, зокрема, гальмують реформу в освітній сфері, запровадження засад полікультурності в шкільництві [1, с. 45].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, професійна підготовка вчителя, спрямована на забезпечення професійної самореалізації особистості, формування її кваліфікаційного рівня, забезпечується комплексом заходів щодо формування готовності педагога працювати в полікультурному середовищі, вміння адаптуватися до змінних умов. Однак проведені дослідження не висвітлюють проблеми вивчення національного та зарубіжного досвіду полікультурної освіти та виховання майбутніх учителів. Подальшого дослідження потребують такі її аспекти, як концепції та моделі полікультурного виховання у країнах Європейського Союзу, реалізація передового зарубіжного досвіду полікультурного виховання у процесі формування професійної компетентності вчителя у полікультурному суспільстві.

УДК 37.017.93

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Багатокультурність і освіта. Перспективи запровадження засад полікультурності в системі середньої освіти України : аналітичний огляд та рекомендації / за ред. О. Гриценка. – К. : УЦКД, 2001. – 98 с.
2. Ковальчук О. С. Полікультурний підхід у сучасній шкільній освіті Росії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ковальчук Олена Сергіївна. – К., 2004. – 193 с.
3. Лощенова І. Ф. Полікультурне виховання майбутніх учителів у процесі вивчення іноземних мов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Лощенова Ірина Феліксівна. – К., 2004. – 176 с.
4. Сисоева С. О. Неперервна професійна освіта у документах Європейського Союзу / С. О. Сисоева, С. Г. Заскалета. – Київ, 2009. – 345 с.
5. Розлуцька Г. М. Зміст шкільних підручників як фактор полікультурного виховання молодших школярів у Закарпатті (1919-1939) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Розлуцька Галина Миколаївна. – Ж., 2006. – 197 с.
6. Слоньовська О. Б. Теоретичні засади багатокультурності та світовий досвід [Електронний ресурс] / О. Б. Слоньовська. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua>. – Назва з екрана.
7. Якса Н. В. Професійна підготовка майбутніх учителів: теорія і практика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону / Н. В. Якса. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 568 с.

Дата надходження до редакції: 01.07.2015 р.

Віолетта ЛАППО,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології
Коломийського інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ТРАДИЦІЙ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТСТВА

У статті обґрунтовано необхідність залучення традицій у процес формування духовних цінностей студентів. Визначено, що традиції становлять основу народної педагогіки певного етносу, отож їх варто визначати як етнопедagogічні традиції. Доведено, що ознайомлення з етнопедagogічними традиціями повинне відбуватися на когнітивному, емоційному та діяльнісному рівнях. Інтегрування

етнопедagogічних традицій у виховну роботу ВНЗ набуде ефективності за умови використання новітніх форм і активних методів взаємодії викладачів і студентів.

Ключові слова: духовні цінності, етнопедagogіка, традиції, звичаї, обряди, календарні традиції, родинні традиції, форми виховної роботи, активні методи виховання, студентська молодь, поліетнічність.